

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

До захисту допустити:
В.о. завідувача кафедри

Олена БЛАШКОВА

«09» травня 2025 р.

**ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ТА ЇХ
РОДИН: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Соціальна
робота»

заочної форми навчання

Гамузи Вадима Вадимовича

Науковий керівник:

Іванець Тетяна Мирославівна, кандидат
політичних наук, доцент
кафедри філософії та соціології

Рецензент: **Кузьміна Марія Олегівна** доктор
філософії зі спеціальності 231 «Соціальна
робота», доцент кафедри соціальної роботи
Національного університету «Запорізька
політехніка»

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою 92/А/відмінно

Секретар ЕК

Ольга РЕБРО

«09» червня 2025р.

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. Нормативно-правове забезпечення соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх родин.....	9
Висновки до розділу 1.....	18
Розділ 2. Соціальні потреби ветеранів та їхніх родин: основні напрями та міжнародний досвід.....	20
Висновки до розділу 2.....	28
Розділ 3. Аналіз державних програм соціальної підтримки ветеранів в Україні: проблеми реалізації та перспективи удосконалення.....	30
Висновки до розділу 3.....	39
ВИСНОВКИ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46

ВСТУП

Актуальність. В епоху великих суспільно-політичних змін, соціальних зрушень та воєнних дій, які докорінно змінюють життя країни та суспільства, питання соціального захисту та підтримки ветеранів стає особливо актуальним і стратегічно важливим. Ветерани війни, учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, а також сім'ї загиблих (померлих) військовослужбовців належать до найвразливіших категорій громадян, які через особливості їхнього життєвого досвіду стикаються з багатьма труднощами соціального, економічного, психологічного та медичного характеру. Повернення до мирного життя після бойових дій, процес адаптації до цивільного життя, відновлення повноцінного функціонування потребують цілісної, скоординованої та орієнтованої на людину державної підтримки.

Соціальна політика щодо ветеранів у широкому розумінні є не лише інструментом забезпечення соціальної справедливості, але й показником зрілості державних інституцій, гуманізму, поваги до конституційних прав та свобод людини, відповідальності влади перед тими, хто захищав суверенітет країни. Ефективність організації допомоги ветеранам безпосередньо впливає на стан суспільної єдності, зміцнення довіри до державних інституцій, формування позитивного соціального середовища в країні, що переживає війну.

В умовах тривалої збройної агресії Російської Федерації проти України кількість осіб, які отримують статус учасника бойових дій або потребують соціальної допомоги через втрату годувальника, інвалідність чи психологічну травму, стрімко зростає. Ця ситуація створює надзвичайний тиск на систему соціального захисту країни та вимагає негайного покращення інституційної спроможності, збільшення фінансування,

розробки нових підходів до соціального супроводу ветеранів, їх професійної та психологічної реабілітації, освітньої підтримки, забезпечення житлом, юридичної допомоги тощо.

Не зважаючи на значну кількість законодавчих актів України, що визначають статус ветеранів та гарантують їм соціальні пільги, реалізація відповідної державної політики на практиці часто стикається з проблемами. Серед основних викликів – фрагментарність нормативно-правової бази, відсутність комплексного закону, що регулював би всі аспекти державної підтримки, низький рівень міжвідомчої взаємодії, недостатня обізнаність самих ветеранів щодо доступних можливостей, складність процедур отримання послуг, територіальні диспропорції, а також обмежене фінансування державних програм. Особливої уваги потребує розробка адресної, індивідуалізованої політики підтримки для сімей загиблих військовослужбовців, які мають специфічні потреби через втрату близької людини, необхідність виховання дітей, збереження фінансової стабільності та відновлення психологічної рівноваги.

Актуальність цього дослідження обумовлена необхідністю критичного аналізу поточних підходів до реалізації соціальної політики щодо ветеранів війни в Україні, оцінки її ефективності, відповідності поточним потребам бенефіціарів, а також доцільності врахування міжнародного досвіду для адаптації національної моделі соціального захисту. Особливу увагу слід приділити таким аспектам, як: інтегрованість законодавства, ефективність міжвідомчої координації, роль громадського суспільства, механізми цифровізації процесів, доступність послуг на місцях, інституційна спроможність органів влади, рівень участі ветеранів у процесах формування державної політики.

Мета дослідження полягає в системному аналізі існуючих державних програм соціальної підтримки ветеранів війни та їхніх родин, виявленні наявних проблем її реалізації, а також у формулюванні пропозицій щодо

удосконалення існуючих механізмів з урахуванням поточних викликів та потреб.

Об'єктом дослідження є державна політика України у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей як складова загальної системи соціального забезпечення країни.

Предметом дослідження є зміст, нормативно-правова база та організаційні механізми реалізації державних програм соціального захисту ветеранів, їхня ефективність, доступність та відповідність реальним потребам цільових груп.

Відповідно до поставленої мети, у роботі сформульовано такі наукові завдання:

- здійснити теоретичний аналіз та охарактеризувати структуру нормативно-правового забезпечення соціального захисту ветеранів в Україні;
- визначити ключові соціальні потреби ветеранів війни та членів їхніх родин у сучасних умовах;
- проаналізувати міжнародні моделі підтримки ветеранів та можливість їх адаптації в українському контексті;
- дослідити особливості функціонування державних програм соціального захисту ветеранів в Україні та виокремити основні проблеми в їх реалізації
- обґрунтувати шляхи удосконалення державних програм підтримки ветеранів та визначити перспективні напрямки розвитку.

В рамках проведеного дослідження ми здійснили аналіз великої кількості наукових публікацій, виділяючи ключові тематичні напрями.

Перша група охоплює роботи, зосереджені на теоретичних основах соціального захисту ветеранів, де розглянуто понятійний апарат, засади соціальної справедливості та підходи до формування соціальних політик (Іванов П.О., Сидоренко А.М., Краснова І.О.).

Друга група включає в себе дослідження, що вивчають історичну еволюцію системи соціального захисту в Україні, враховуючи законодавчі зміни, суспільно-політичні реалії та міжнародні зобов'язання України (Мельничук Л.Р., Гриценко С.І., Шевченко В.М.).

Третя група об'єднує наукові розвідки, присвячені нормативно-правовим основам функціонування системи соціального забезпечення учасників бойових дій та їхніх родин (Костенко Д.В., Литвиненко Н.П., Таран Ю.О.).

Окремо було вивчено праці, що містять аналіз міжнародного досвіду соціального захисту ветеранів у таких країнах, як США, Велика Британія, Ізраїль та Канада (Peterson M., Anderson J., Novak D.).

Для досягнення визначених цілей дослідження був використаний значний обсяг джерел, які умовно розподілено на декілька категорій. До першої категорії віднесено нормативно-правові акти України, серед яких: Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», Закон України «Про соціальні послуги», Постанова Кабінету Міністрів України №162 від 14.03.2018 року «Про затвердження Порядку надання грошової допомоги ветеранам війни та членам сімей загиблих».

Друга категорія складається зі статистичних даних Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, звітів Міністерства соціальної політики України, результатів соціологічних опитувань (KMIC, 2023).

До третьої категорії увійшли аналітичні доповіді та звіти міжнародних організацій (UNDP, IOM, OECD), що містять порівняльний аналіз соціальних практик підтримки ветеранів у світі.

Методологічною основою дослідження є сукупність сучасних наукових підходів і методів, зокрема: системний метод – для комплексного вивчення об'єкта дослідження у взаємозв'язку його складових; порівняльно-правовий метод – для аналізу національного та міжнародного законодавства й практики; логіко-аналітичний метод – для формулювання теоретичних

висновків та узагальнень; структурно-функціональний – для вивчення організаційних особливостей реалізації соціальних програм; статистичний метод – для аналізу статистичних даних, контент-аналіз – для аналізу офіційних звітів, нормативно-правових актів, програмних документів. Також були використані порівняльний метод при аналізі міжнародних кейсів, моделювання та прогностичний метод – для вироблення рекомендацій та формування висновків.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані при формуванні нових державних стратегій підтримки ветеранів, удосконаленні поточного законодавства, підвищенні ефективності реалізації соціальних програм на центральному та місцевому рівнях, а також при підготовці фахівців у сфері соціального захисту, публічного управління та державної служби.

Сформульовані в роботі рекомендації мають потенціал для впровадження у діяльність відповідних міністерств, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та можуть сприяти покращенню якості життя ветеранів та членів їхніх родин в умовах післявоєнного відновлення українського суспільства.

Апробація результатів. Результати дослідження знайшли апробацію в межах Міжнародної науково-практичної конференції «Прогромадський вектор університетської освіти у викликах сьогодення» (Маріупольський державний університет, м. Київ, 2025)

Публікації. За темою кваліфікаційної роботи було опубліковано тези доповіді:

1.Гамуза В. В. Особливості реалізації державних програм соціальної підтримки ветеранів та їх родин в Україні. Міжнародна науково-практична конференція «Прогромадський вектор університетської освіти у викликах сьогодення» (Маріупольський державний університет, м. Київ, 2025).

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першій частині

проведено аналіз нормативних актів, що регулюють соціальний захист ветеранів. Другий розділ присвячено соціальним потребам ветеранів та аналізу міжнародного досвіду у цій сфері. Третій розділ розглядає державні програми підтримки, виявляє їх недоліки та перспективи удосконалення.

Основний зміст роботи викладений на 45 сторінок. Список використаних джерел складається з 50 найменувань на 5 аркушах.

РОЗДІЛ 1.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ РОДИН

Юридична база соціального захисту ветеранів війни та їхніх родин є ключовим та системним елементом національної соціальної політики. Це забезпечує належну підтримку тим, хто виконував стратегічні функції та безпосередньо захищав незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України. Зважаючи на триваючі збройні напади на Україну, значущість нормативних положень у цій сфері ще більше зростає. Юридичне регулювання соціального захисту ветеранів багатогранне. Воно визначає категорії осіб, які підтримуються державними підприємствами, джерела фінансування, порядок надання послуг та механізми контролю за реалізацією політики, а також визначає основні принципи, права на підтримку державних підприємств, джерела фінансування, процедури надання послуг та форми контролю над реалізацією політики. Закон закладає передумови для практичного впровадження національних стратегій, визначаючи сфери соціального забезпечення, концептуальне обладнання, цільові принципи, прозорість, рівність та основу для розвитку взаємодії між різними інституціями та установами. [1]

Юридичне регулювання соціального захисту ветеранів в Україні здійснюється за допомогою комплексу нормативних актів різної юридичної сили. Серед них постанови (рішення Кабінету Міністрів України, рішення міністерств, накази, розпорядження, методичні рекомендації) та акти місцевого самоврядування для роз'яснення застосування законодавства на регіональному рівні. Важливо, щоб системи юридичної підтримки постійно розвивалися та пристосовувалися до мінливих умов безпеки та соціально-економічних факторів. Проте існує потреба в подальшому вдосконаленні

орієнтації на інтеграцію та єдиний підхід. Це дозволить уникнути дублювання функцій та формалізму у реалізації прав. Найважливішим нормативним актом у галузі соціального захисту ветеранів є український закон "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту". Він був прийнятий для визначення чітких та зрозумілих умов надання послуг, компенсацій та інших видів державної підтримки [1].

Цей закон є систематичним для формування нормативних основ загальної інституційної моделі соціальної політики, яка пов'язана з тими, хто брав участь у бойових діях або постраждав від збройного конфлікту. Його норми передбачають правовий статус учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, тих, хто супроводжує учасників бойових дій, та членів сімей загиблих військовослужбовців. Це чітко розмежовує категорії одержувачів підтримки та види соціальної підтримки відповідно до конкретної життєвої ситуації. Зокрема, згідно з цим законом, ветеранам гарантується право на безкоштовне медичне обслуговування в державних та комунальних медичних закладах.[1]

Це охоплює як профілактичні, так і спеціалізовані медичні послуги, включно з реабілітацією, санаторно-курортним лікуванням, протезуванням та іншими медичними виробами. Закон передбачає пріоритетне забезпечення житлом з державного чи місцевого фонду або грошову компенсацію на його придбання. Це надзвичайно важливо для тих, хто втратив житло внаслідок бойових дій або опинився у складних соціальних та фінансових обставинах.

Перелік соціальних гарантій, закріплених у законі, також містить знижки на оплату житлово-комунальних послуг, пільговий проїзд у громадському транспорті, технічні засоби реабілітації та право на щорічну фінансову допомогу до певних державних свят або пам'ятних дат. Це має не лише практичне, а й символічне значення як вияв соціального визнання для ветеранів. Окрім того, ветерани мають доступ до юридичної допомоги, сприяння у працевлаштуванні, перекваліфікації, професійній підготовці та участі в програмах підтримки підприємництва. [2]

Закон «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» також відіграє ключову роль у створенні системи взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями ветеранів, що особливо важливо для розбудови партнерської моделі соціальної політики. У межах його дії розробляються державні цільові програми, здійснюється моніторинг потреб ветеранів, удосконалюється механізм обліку пільг, забезпечується реалізація прав через автоматизовані реєстри та цифрові платформи. Відтак, нормативно-правове забезпечення соціального захисту ветеранів війни та їхніх сімей в Україні є основою для реалізації комплексної, скоординованої та ефективної державної політики[1].

Разом з тим, подальший розвиток цього напрямку вимагає системного перегляду існуючих норм, усунення колізій, посилення міжвідомчої координації, підвищення фінансової стабільності програм та активнішої участі самих ветеранів у розробці рішень, які безпосередньо стосуються їхніх прав та життєвих перспектив. Створення інтегрованої, прозорої, людиноорієнтованої правової моделі повинно стати пріоритетом у контексті післявоєнного відновлення країни, відбудови соціального капіталу та формування довгострокової стратегії національної єдності. [1]

В той же час, аналіз практики застосування цього закону дає підстави для констатації наявності низки важливих проблем. Зокрема, значна частина соціальних гарантій не забезпечується в повному обсязі через хронічне недофінансування з державного бюджету, що призводить до затримок у виплатах або обмеження доступу до пільг. Крім того, адміністративні бар'єри, складність процедур оформлення прав, вимога надання великої кількості документів та проходження складних комісійних оцінок значно ускладнюють доступ до державної допомоги, особливо для тих, хто проживає у віддалених чи маломобільних громадах. Територіальна нерівність у наданні послуг також залишається гострою проблемою, що свідчить про потребу в уніфікації підходів та створенні єдиного інформаційного простору для ветеранів.

Окрім Основного Закону, вирішальну роль у формуванні багатогранної та багаторівневої системи соцзахисту ветеранів відіграють інші нормативно-правові акти, які сприяють інтеграції соціальних, медичних, освітніх, психологічних та реабілітаційних послуг. Наприклад, Закон України «Про основи соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні» встановлює базові механізми соціальної інтеграції, підтримки та забезпечення рівних можливостей для тих, хто втратив працездатність через воєнні дії або має стійкі порушення функцій організму. Він регламентує порядок надання технічних засобів реабілітації, доступу до медичної допомоги, адаптаційних програм, а також створення безбар'єрного середовища для людей з інвалідністю. [2]

Закон України «Про соціальні послуги» окреслює правові та організаційні засади надання соціальних послуг, серед яких інформування, консультування, психологічний супровід, соціальний патронаж, кризова інтервенція, послуги денного догляду, реінтеграційна підтримка та інші. Цей закон має ключове значення для розвитку мережі соціальних служб, що працюють з ветеранами, особливо на рівні громад. Його положення передбачають залучення недержавних постачальників соціальних послуг, включаючи громадські та благодійні організації, відкриваючи шлях для розвитку партнерських моделей соціального захисту.

Не втрачає актуальності Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», який ретельно визначає алгоритми медичної, психологічної, соціальної та фахової реабілітації. В цьому законі встановлені задачі та функціонал реабілітаційних закладів, порядок створення індивідуальних реабілітаційних планів, стандарти надання послуг, процедури фінансування та контролю ефективності реабілітаційних дій. З огляду на потреби ветеранів, цей закон один із ключових, адже відповідає на термінові потреби відновлення фізичної та психоемоційної функціональності тих, хто брав участь у боях або отримав поранення. [3]

Особливої уваги заслуговує Бюджетний кодекс України, який окреслює фінансове підґрунтя для реалізації державної соціальної політики, зокрема у сфері соціального захисту ветеранів. У кодексі закріплено принципи формування та розподілу видатків державного та місцевих бюджетів, порядок планування бюджетних програм, правила використання субвенцій на виконання соціальних заходів, а також механізми контролю цільового використання бюджетних коштів. Бюджетний кодекс регулює питання фінансування соціальних послуг, компенсаційних виплат, одноразової фінансової допомоги, закупівлі засобів реабілітації, санаторно-курортного лікування тощо. Наявність нормативного механізму бюджетної децентралізації надає можливості для підсилення ролі територіальних громад у виконанні програм соціального захисту на місцях.

Нормативно-правове забезпечення соціального захисту ветеранів в Україні вирізняється певним обсягом та широтою охоплення, проте потребує вдосконалення як з погляду законодавчої систематизації, так і в аспекті практичного втілення положень. Сучасні виклики, спровоковані тривалою збройною агресією, масштабом мобілізації, збільшенням кількості постраждалих, вимагають створення інтегрованої законодавчої бази, що передбачала б не лише розширення переліку соціальних гарантій, але й забезпечувала механізми їх стабільного фінансування, адресної реалізації та системного контролю ефективності. Створення такої нормативної бази має відбуватися за активної участі громадськості, ветеранських організацій, міжнародних партнерів та з урахуванням найкращих практик демократичних країн, де соціальна політика щодо ветеранів є прикладом гуманності, підтримки та справедливості. [3]

Важливою частиною правового поля в сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їх родин є підзаконні нормативно-правові акти, які виконують важливу функцію деталізації, конкретизації та практичної реалізації положень основного законодавства. До таких актів відносяться постанови Кабінету Міністрів України, накази центральних органів

виконавчої влади, методичні рекомендації, інструкції, положення, регламенти та інші нормативні документи, що регулюють порядок реалізації конкретних заходів соціального характеру.

Саме ці документи забезпечують безпосереднє впровадження положень законів у практичну площину, створюючи адміністративно-правовий інструментарій для реалізації державної політики у сфері соціального забезпечення осіб, що постраждали внаслідок війни.

Як приклади таких підзаконних актів можна назвати постанови Кабінету Міністрів України, що визначають порядок компенсаційних виплат за житлово-комунальні послуги для ветеранів та членів їх родин, механізми надання одноразової грошової допомоги учасникам бойових дій та сім'ям загиблих, алгоритми забезпечення житлом або виплат фінансової компенсації замість житлових приміщень, норми надання безкоштовного санаторно-курортного лікування, порядок надання психологічної допомоги, особливості надання послуг із соціального супроводу та супроводу в умовах медичної або фахової реабілітації. Такі документи дозволяють оперативно реагувати на виклики, що виникають у процесі реалізації соціальної політики, та впроваджувати нові механізми без потреби вносити зміни до базових законодавчих актів.

В контексті повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, що почалася 24 лютого 2022 року, питання забезпечення правового та соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей набуває надзвичайно значущого, стратегічного значення для державної політики в галузях національної безпеки, оборони, соціального забезпечення та прав людини. В цих умовах надзвичайно вагоме місце посідає Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», що є ключовим елементом нормативно-правової бази, що окреслює засади, механізми та інструменти реалізації державних гарантій для захисників України. [4]

Цей закон виконує фундаментальну функцію в умовах воєнного стану, забезпечуючи нормативну основу для побудови цілісної, інтегрованої системи соціального забезпечення, спрямованої як на військовослужбовців, що безпосередньо беруть участь у бойових діях, так і на членів їхніх родин, зокрема родичів загиблих (померлих) внаслідок виконання військового обов'язку. Законом встановлено порядок надання та підтвердження статусу учасника бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, члена сім'ї загиблого (померлого) військовослужбовця, що безпосередньо впливає на обсяг та характер наданих соціальних гарантій.

Серед ключових напрямів державної підтримки, закріплених у зазначеному нормативному акті, особливої ваги набувають норми, що забезпечують право на фінансове забезпечення, в тому числі надбавки, компенсації, премії та інші виплати, які регламентуються окремими підзаконними актами та бюджетними програмами. Важливим елементом також є реалізація права на забезпечення житлом, що може відбуватися як шляхом надання житла з державного фонду, так і шляхом фінансової компенсації, що має на меті забезпечення соціальної стабільності військовослужбовців та їхніх сімей, особливо в умовах переміщення або втрати майна внаслідок бойових дій. [4]

У галузі охорони здоров'я закон передбачає забезпечення медичного обслуговування як протягом служби, так і після звільнення, а також обов'язкове надання психологічної підтримки та проходження реабілітаційних заходів, що стає вкрай актуальним на тлі збільшення випадків бойових травм, посттравматичних стресових розладів (ПТСР), інших психосоматичних захворювань серед учасників бойових дій. Пріоритетність забезпечення медичних та психологічних потреб підкреслює загальнодержавну потребу у відновленні людського потенціалу та гарантуванні гідної якості життя військовослужбовців.

Окрему увагу у законі приділено питанням соціального страхування, яке передбачає гарантії на випадок настання нещасних випадків, смерті чи

поранення на службі, та охоплює виплати одноразової допомоги, компенсації витрат на лікування, санаторно-курортне оздоровлення, а також інші форми страхового захисту. Ці положення спрямовані на формування відчуття соціальної справедливості, зменшення фінансового навантаження на сім'ї військових та підвищення рівня довіри до держави.

Не менш важливим компонентом згаданого нормативного акта є забезпечення правових механізмів соціальної адаптації військовослужбовців після закінчення служби. Закон закріплює положення щодо реалізації програм професійної перепідготовки, працевлаштування, підприємницької діяльності, доступу до вищої освіти, підвищення кваліфікації, а також заходів сприяння самореалізації та активній участі у громадському житті. Передбачено також інституціоналізацію процесів соціального супроводу під час демобілізації, зокрема, через залучення кваліфікованих служб підтримки, органів місцевого самоврядування, ветеранських організацій, центрів зайнятості, освітніх закладів та волонтерських структур. [5]

Отже, Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» відіграє ключову роль у створенні комплексної системи соціального забезпечення у воєнний та післявоєнний періоди. Його положення мають не лише юридичне значення, але й є основою для формування державної політики, що спрямована на підтримку тих, хто безпосередньо забезпечує національну безпеку, обороноздатність та незалежність України. Ефективне впровадження норм цього закону, їх подальший розвиток та вдосконалення відповідно до динаміки суспільних процесів, міжнародних стандартів і потреб цільових груп повинно стати пріоритетом для держави в умовах тривалого збройного конфлікту та післявоєнного відновлення. [5]

Окрему роль у системі нормативно-правового регулювання соціального захисту ветеранів виконує Міністерство у справах ветеранів України, яке є профільним органом виконавчої влади, наділеним повноваженнями у сфері розробки та реалізації політики щодо підтримки

колишніх військовослужбовців та членів їхніх родин. Міністерство здійснює координацію діяльності різних органів державної влади, розробляє проекти законів і підзаконних актів, проводить аналітичну роботу з оцінки ефективності чинних програм, ініціює зміни до нормативної бази відповідно до актуальних потреб цільових груп. Важливими напрямками діяльності Міністерства є організація співпраці з ветеранськими громадськими організаціями, моніторинг реалізації програм на місцях, забезпечення комунікаційної підтримки ініціатив, а також створення електронних ресурсів для покращення доступу до інформації та послуг (зокрема, платформи «e-Ветеран»).

Водночас, чинна нормативно-правова база соціального захисту ветеранів характеризується наявністю низки суттєвих проблем, що ускладнюють її ефективне функціонування.

По-перше, спостерігається фрагментарність законодавства – наявність великої кількості актів різної юридичної сили, які не завжди узгоджуються між собою, що призводить до дублювання норм, суперечностей та складнощів у їх застосуванні. Відсутність єдиного комплексного закону, який би інтегрував основні положення щодо соціального захисту ветеранів, зменшує системність політики та створює правову невизначеність. [5]

По-друге, частина законодавчих та підзаконних норм має декларативний характер і не супроводжується дієвими механізмами реалізації, що ускладнює правозастосовну практику та знижує рівень правової довіри з боку громадян. [5]

Крім того, проблемним залишається питання належної міжвідомчої координації. Різні міністерства та відомства, які реалізують соціальні програми, нерідко працюють ізольовано одне від одного, що створює перешкоди у доступі до послуг, дублювання функцій, затримки у процесі прийняття рішень та неефективне використання бюджетних коштів. Важливо також відзначити, що чинна система соціального захисту ветеранів надмірно зосереджена на наданні пільг, у той час як питання комплексної

реінтеграції осіб, що повернулися з війни, — професійної адаптації, освітньої підтримки, розвитку підприємництва, психосоціальної стабілізації — не завжди отримують належну увагу. [6]

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що нормативно-правове забезпечення соціального захисту ветеранів та членів їхніх сімей в Україні створює необхідне правове підґрунтя для реалізації державної політики у цій сфері. Проте сучасні виклики вимагають не лише збереження існуючого законодавчого арсеналу, але й його глибокого перегляду та адаптації відповідно до умов воєнного часу, соціально-економічної ситуації, досвіду міжнародної спільноти та реальних потреб ветеранів.

Удосконалення нормативної бази повинно передбачати систематизацію законодавства, усунення суперечностей, розвиток єдиної цифрової інфраструктури доступу до послуг, посилення міжвідомчої координації, а також забезпечення механізмів громадського контролю за реалізацією політики. Такий підхід сприятиме створенню ефективної, справедливої та людиноцентричної моделі соціального захисту ветеранів як одного з ключових елементів сучасної державної політики в Україні. [7]

Висновки розділу 1.

У процесі аналізу нормативних правових принципів соціального забезпечення для українських ветеранів та сімей, юридична база була визнана широкою, але недостатньо узгодженою. Основним документом про статус та привілей ветеранів є український закон "Про статус ветеранів війни, впевненість у їхній соціальному захисті".

Система регуляторного регулювання також включає багато резолюцій законів та правил Українського міністра та президента українського, міністерств та відомчих стандартів. У той же час, правова система

характеризується фрагментацією. Відсутність єдиної державної програми, яка інтегрує індивідуальні ініціативи в послідовну політику.

Значним недоліком є відсутність нормативно визначених механізмів міжвідомчої координації в галузі соціального захисту для ветеранів, що ускладнює реально реалізувати законодавчі гарантії. Аналіз також визначив питання фінансування через нерівномірний доступ до послуг у регіоні та відсутність чітких критеріїв оцінки програми.

Тому, незважаючи на існування законодавчого фундаменту, сучасні системи потребують вдосконалення, створюючи інтегровану регуляторну модель підтримки ветеранів.

РОЗДІЛ 2.

СОЦІАЛЬНІ ПОТРЕБИ ВЕТЕРАНІВ ТА ЇХНІХ РОДИН: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

У процесі інтеграції в суспільство після війни ветерани та їхні близькі зіштовхуються з важкими, тривалими проблемами, що мають як об'єктивні, так і суб'єктивні корені. Ці труднощі – не лише проблеми окремих людей, а й наслідок глибинних системних та суспільних тенденцій, які визначають якість державного управління, соціальної підтримки, медичної та правової допомоги, інституційної відповідальності та рівня суспільної єдності.

З одного боку, головна причина труднощів криється у тяжких наслідках участі у бойових діях. Військовослужбовці, повертаючись з фронту, часто мають серйозні фізичні пошкодження – втрати кінцівок, опіки, поранення, контузії, хронічні соматичні захворювання, які вимагають тривалого лікування, протезування, реабілітації, догляду та підтримки. Окрім того, надзвичайно поширені психоемоційні розлади, зокрема посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожні стани, порушення адаптації, проблеми зі сном, агресія, емоційне вигорання, відчуття провини або втрати ідентичності. Ці стани є прямим наслідком тривалого перебування в умовах небезпеки для життя, свідчення смертей побратимів, втрати звичного життя та знаходження в умовах надзвичайної фізичної та психологічної напруги. [8]

З іншого боку, соціальна адаптація ветеранів ускладнюється через фактори інституційного характеру. Наприклад, недоліки в державній системі підтримки ветеранів полягають у її фрагментарності, відсутності злагодженої координації між відомствами, слабкій орієнтації на потреби конкретної людини, недостатній гнучкості у реагуванні, а також у нездатності охопити усі сфери життя ветеранів – від охорони здоров'я до

соціокультурної інтеграції. Усе це посилюється обмеженим фінансуванням, нерівномірним розподілом бюджетних коштів, нестачею кваліфікованих фахівців, які мають необхідну професійну підготовку для роботи з ветеранами, наприклад психологів, соціальних працівників, юристів, медичних реабілітологів.

На практиці ветерани зустрічаються з численними труднощами: тривалі процедури оформлення документів, бюрократичні перепони, складні та неуніфіковані процедури підтвердження статусу, недостатня інформаційна підтримка, низький рівень цифровізації послуг, нерівний доступ до допомоги в різних регіонах, стигматизація у суспільстві. В окремих випадках ветерани та їхні родини залишаються наодинці з наслідками війни, без належної допомоги від держави та суспільства. Це веде до посилення соціальної ізоляції, психологічної напруги, втрати довіри до державних органів, а інколи - до збільшення кількості самогубств, зловживання психоактивними речовинами, конфліктів, безробіття та безпритульності. [8]

У цьому контексті, забезпечення належного соціального захисту та реінтеграції ветеранів, які повертаються до мирного життя, потрібно розглядати не тільки як моральний обов'язок держави перед тими, хто захищав її суверенітет, а як ключову умову для збереження національної єдності, безпеки, довіри до державних інституцій, стійкості громад та демократичного розвитку. Державна політика у сфері соціальної адаптації ветеранів має бути не реактивною, а проактивною — спрямованою на запобігання проблем, раннє виявлення труднощів, систематичну підтримку ветеранів на кожному етапі повернення до цивільного життя. [8]

Одним з найважливіших та найскладніших напрямів соціальної підтримки ветеранів є медична допомога. Значна частина демобілізованих військовослужбовців страждає від хронічних захворювань, наслідків поранень, проблем з опорно-руховим апаратом, слухом, зором, травм внутрішніх органів, а також від серйозних психоемоційних розладів, зокрема посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, тривожності,

синдромів адаптації тощо. Такі стани вимагають тривалого, комплексного та висококваліфікованого медичного втручання, доступу до мультидисциплінарних команд фахівців, реабілітаційних центрів, психологічної та психіатричної допомоги, а також постійного медичного спостереження.

Однак, аналіз поточної ситуації у сфері охорони здоров'я в Україні виявляє низку суттєвих проблем: недостатній рівень підготовки медичного персоналу для роботи з ветеранами, відсутність спеціалізованих програм підготовки сімейних лікарів і психотерапевтів, обмежена кількість реабілітаційних центрів, нерівномірний географічний розподіл медичних закладів, низький рівень матеріально-технічного забезпечення та черги на отримання послуг. Отже, медичне забезпечення ветеранів стає одним з найбільш вразливих елементів соціальної політики, який потребує негайного реформування, фінансування та інтеграції з іншими системами підтримки.

Не менш критичною є сфера працевлаштування та професійної інтеграції ветеранів у цивільне життя. Багато демобілізованих військовослужбовців втрачають зв'язок із попередньою професійною діяльністю, відчують труднощі з адаптацією до сучасного ринку праці, не мають необхідних цифрових, комунікативних або управлінських навичок. Відсутність гнучких освітніх і професійно-перепідготовчих програм, низька зацікавленість роботодавців, а також стигматизація ветеранів призводять до високого рівня безробіття серед демобілізованих. У цьому контексті надзвичайно важливий розвиток програм державної підтримки роботодавців, впровадження ваучерної системи освіти, відкриття центрів кар'єрного консультування для ветеранів, підтримка програм самозайнятості та підприємництва ветеранів. [9]

Формування позитивного суспільного іміджу ветерана – основа подолання упереджень, що часто виникають через недостатнє розуміння бойового досвіду, психологічних травм, змін у поведінці та потреб колишніх військовослужбовців. Такі стереотипи можуть ускладнювати адаптацію,

посилювати відчуття ізоляції, збільшувати ризик депресії, агресії або асоціальної поведінки. Тому державна політика повинна передбачати не лише матеріальну підтримку, а й інформаційно-просвітницькі кампанії, які сприяють повазі до ветеранів, популяризації їхніх досягнень, а також створення навчальних і тренінгових програм для фахівців, які працюють з цією категорією населення.

Родини загиблих військовослужбовців залишаються найбільш вразливою групою у системі соціального захисту. Вдови, діти, батьки полеглих захисників України стикаються з важкими емоційними травмами, а також з низкою соціально-психологічних та економічних викликів. Втрата часто супроводжується екзистенційною кризою, втратою планів на майбутнє, руйнуванням соціальних зв'язків, а також зменшенням фінансових можливостей, що ускладнює повсякденне життя сім'ї. Державна політика повинна передбачати довгострокові, системні та індивідуальні програми підтримки для цієї категорії громадян.

Ключовими напрямками соціального захисту сімей загиблих мають бути: психологічна допомога та психотерапія з урахуванням специфіки горя; соціальний супровід у вирішенні питань оформлення документів, отримання пільг, працевлаштування; стипендії для дітей загиблих військовослужбовців; пільги при вступі до навчальних закладів; сприяння працевлаштуванню членів сімей загиблих; юридичні консультації; організація соціального житла та фінансової підтримки. Важливою є розбудова та підтримка неформальних спільнот взаємодопомоги, які стануть джерелом емоційної підтримки, а також платформою для формування нових сенсів, солідарності та почуття єдності. [10]

Ефективна соціальна адаптація ветеранів війни та членів їх родин – це складна справа, що вимагає комплексної роботи в усіх ключових аспектах життя особи: від охорони здоров'я до повноцінної участі в суспільстві, економіці та культурному житті. Її реалізація потребує системного підходу, який включає: ефективну міжвідомчу взаємодію, гнучке та пристосоване

нормативне регулювання, адекватне фінансування з державного та місцевих бюджетів, широке залучення громадських організацій та ветеранських об'єднань, а також застосування сучасних цифрових інструментів та інноваційних підходів соціального супроводу.

Особливої ваги набуває партнерство між державними структурами, місцевими громадами, недержавними організаціями та міжнародними інституціями, що дозволить комплексно реагувати на потреби цільових груп та забезпечувати дієвість політик.

У центрі державної політики має бути не просто пільга чи грошова допомога, а людина – з її унікальним досвідом, потребами, почуттями та прагненням до гідного, безпечного та повноцінного життя. Тільки орієнтуючись на особистість, залучаючи її до прийняття рішень, надаючи можливості для розвитку та соціальної інтеграції, можна досягти реальних результатів для ветеранів війни, гарантуючи стабільність, згуртованість та стійкість українського суспільства в післявоєнний час. [11]

В Україні система виявлення, аналізу та задоволення потреб ветеранів війни та їх сімей лише частково інтегрована в структуровані інституційні механізми державного управління. Більшість соціальних програм мають універсальний, загальний характер, що не бере до уваги складність індивідуального військового досвіду, психоемоційний стан, регіональні особливості та соціальний контекст кожного ветерана. Це призводить до обмеженої ефективності заходів, розрізненості соціальної підтримки, низької якості послуг, а також до зростання недовіри до державних установ, що ускладнює соціальну інтеграцію та формування відчуття безпеки у колишніх військовослужбовців.

Переорієнтація державної політики з формальних пільг на гнучку, чуйну до потреб модель соціальної підтримки є надзвичайно актуальною в умовах триваючої збройної агресії та збільшення кількості ветеранів. Доцільно запроваджувати системний підхід, заснований на різносторонній співпраці, міжвідомчій координації та налагодженні горизонтальних зв'язків

між ключовими учасниками політики. Треба говорити про модель партнерства між державними органами, органами місцевого самоврядування, ветеранськими організаціями, інститутами громадянського суспільства, приватним сектором та самими ветеранами, які беруть активну участь у формуванні, реалізації та оцінюванні політики. [12]

Одним з ключових інструментів реалізації окресленого підходу має стати система постійного моніторингу, аналізу та прогнозування соціальних потреб ветеранів. Ця система повинна включати регулярні опитування цільової аудиторії, аналіз статистичних даних, зворотний зв'язок від організацій, які працюють з ветеранами, оцінку ефективності програм та врахування регіональної специфіки та змін у соціальному ландшафті. Тому політика соціального захисту має бути не лише такою, що реагує на виклики, а й проактивною, тобто спрямованою на передбачення проблем та запобігання соціальним ризикам.

Інтеграція міжнародного досвіду відіграє важливу роль у вдосконаленні вітчизняної системи підтримки ветеранів. Зокрема, Департамент у справах ветеранів США (U.S. Department of Veterans Affairs) є прикладом високоефективної моделі. Цей орган забезпечує широкий спектр послуг: від медичного обслуговування у спеціалізованих клініках, психологічної та психіатричної допомоги, реабілітаційних програм до системи освітніх грантів, пільгового кредитування на житло, підтримки підприємницьких ініціатив ветеранів. Важливою рисою цієї системи є індивідуальний підхід, персоналізоване планування послуг та наявність потужного цифрового середовища для доступу до ресурсів. [12]

У Канаді діє закон про добробут ветеранів (Veterans Well-being Act), який зосереджений на психологічному здоров'ї, особистому розвитку та соціальній інтеграції ветеранів. Програми, що реалізуються в рамках цього акту, базуються на гнучких інструментах підтримки, таких як ваучерна система, адаптивний супровід та сімейно-орієнтований підхід, що дозволяє враховувати потреби не тільки ветерана, але й його родини. [15]

У Великій Британії функціонує система підтримки переходу від військової служби до цивільного життя (resettlement support), яка включає професійну орієнтацію, безкоштовні курси перекваліфікації, допомогу у пошуку житла, юридичні консультації та супровід у перші місяці адаптації. Ця модель передбачає тісну співпрацю між Міністерством оборони, громадськими організаціями та приватними компаніями, що сприяє ефективному перенесенню військових навичок у цивільну сферу. [13]

Ізраїль є показовим прикладом залучення ветеранів до волонтерської, громадської та освітньої діяльності. Такі ініціативи сприяють психологічній реабілітації, формують відчуття значущості, соціального визнання та підтримки. Активна участь ветеранів у розвитку місцевих громад, реалізації соціальних проектів та ініціатив дозволяє їм відчувати себе повноправними учасниками відбудови держави.

Питання забезпечення житлом ветеранів також залишається актуальним і соціально чутливим. Значна кількість осіб, які повертаються із зони бойових дій, не мають власного житла або вимушені проживати в неналежних умовах. Особливої гостроти ця проблема набуває у випадку сімей загиблих військовослужбовців, багатодітних сімей та осіб з інвалідністю. Зважаючи на складну економічну ситуацію в країні, забезпечення житлом вимагає впровадження інноваційних механізмів – таких як державне співфінансування, пільгове кредитування, муніципальні житлові програми, оренда з правом викупу, громадське житло для ветеранів.

Поряд з забезпеченням нормативно-правових та матеріально-фінансових аспектів державної підтримки, одним з ключових компонентів успішної реінтеграції та адаптації осіб, які брали участь у бойових діях, є процес їх соціалізації. Поняття соціалізації ветеранів набуває особливого значення в умовах сучасної української реальності, де військовослужбовці не тільки відіграють ключову роль у захисті національного суверенітету, а й мають потенціал стати активними агентами суспільних змін після повернення до мирного життя. Соціалізація у цьому контексті трактується не

тільки як процес інтеграції в соціальне середовище, а як створення інклюзивного простору, в якому людина з бойовим досвідом відчуває власну значущість, суспільну підтримку, можливість реалізувати свої знання, навички та потенціал у різних сферах життя. [14]

Ефективна соціалізація передбачає перехід від пасивної моделі допомоги до активної участі ветерана у житті громади. Йдеться про включення ветеранів у процеси прийняття рішень, участь у громадських ініціативах, волонтерських проектах, культурних, спортивних, просвітницьких та соціальних заходах. Створення умов для самореалізації через соціальну активність сприяє не тільки зменшенню ризику соціальної ізоляції та психологічної дезадаптації, а й формує в суспільстві новий, позитивний образ ветерана — не як виключно жертви війни, а як повноцінного, гідного члена спільноти, носія цінного досвіду, відповідальності та громадянської зрілості.

Скандинавські країни, зокрема Швеція, Данія та Норвегія, пропонують приклади високорозвиненої моделі інтегрованого надання соціальних послуг шляхом створення спеціалізованих центрів обслуговування ветеранів. У межах таких центрів забезпечується комплексна допомога: медична, психологічна, освітня, юридична та фінансова підтримка, що координується через єдиний цифровий та адміністративний механізм. Такий підхід забезпечує індивідуалізоване реагування на потреби ветеранів, зменшує адміністративні перепони та підвищує ефективність використання ресурсів.

У більшості країн із високим рівнем соціального захисту ветеранів основним принципом залишається міжвідомча координація. Ефективна взаємодія між міністерствами, місцевими органами влади, медичними та освітніми установами, громадськими об'єднаннями дозволяє сформувати безперервний ланцюг підтримки на всіх етапах — від демобілізації до повної соціальної інтеграції. Додатковим чинником успішності виступає цифровізація процесів: створення єдиних платформ обліку, автоматизація

розгляду заявок, використання інтелектуальних систем оцінювання потреб ветеранів, які значно покращують якість управлінських рішень.

Аналіз зазначених міжнародних практик дає змогу зробити висновок, що ефективні системи соціального захисту базуються на принципах адресності, системності, орієнтації на конкретні потреби, активній участі ветеранів, а також широкому залученні громадськості до реалізації політики. Впровадження таких підходів в українських реаліях передбачає, насамперед, перехід від формально-інструктивної моделі до моделі соціального партнерства, що відкриває можливості для побудови інклюзивної, гнучкої та людиноцентричної системи підтримки.

Врахування міжнародного досвіду, адаптованого до соціокультурного, економічного та правового контексту України, може стати основою для розробки нових стратегічних документів, законодавчих ініціатив та програм, що відповідають реальним потребам ветеранів. Такий підхід не лише забезпечить ефективне використання ресурсів, але й сприятиме зростанню рівня довіри до держави, зменшенню соціального напруження, посиленню процесів реінтеграції та сталого розвитку українського суспільства в післявоєнний період.

Висновки розділу 2.

Цей розділ пропонує пропозиції соціальних потреб ветеранів та їхніх сімей. Це охоплює медичну, психологічну, житлову, юридичну та професійну підтримку. Більшість ветеранів мають труднощі з якісними соціальними послугами, особливо в галузі сільського та психічного здоров'я, що дуже пов'язане з боротьбою. Особлива увага приділяється аналізу міжнародного досвіду, включаючи підходи США, Канади, Великобританії та ізраїльських.

Загальні особливості ефективних моделей виявились багаторівневою підтримкою, професійними послугами, активною участю нерегульованих організацій, використання цифрових послуг та формування індивідуальних планів соціальної адаптації ветеранів. Багато країн впровадили механізми швидко реагувати на потреби та системи контролю якості. Порівняльний аналіз дозволив нам зробити висновок про те, що найкращі практики підходять у українському контексті, особливо при впровадженні Національного реєстру ветеранів, розробці послуг мобільної соціальної допомоги та розширенні участі державних установ у програмному забезпеченні соціального захисту.

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВETERANІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ

У сучасних умовах, коли Україна веде повномасштабну війну проти Російської Федерації, надзвичайно актуальним, важливим та стратегічно значущим стає питання ефективного функціонування державної системи соціального захисту ветеранів війни. Війна, що почалася у 2014 році та переросла в повномасштабну у 2022 році, кардинально змінила соціальну структуру українського суспільства, особливо через різке зростання кількості тих, хто бере участь у бойових діях, зазнає поранень, стає інвалідом або гине. Відповідно, зростає кількість членів сімей загиблих, осіб, що втратили працездатність або потребують тривалої медичної, психологічної, соціальної та правової допомоги. Ця ситуація зумовлює об'єктивну потребу не лише збереження наявних форм соціального захисту ветеранів, а й їх системного перегляду, оновлення, трансформації та адаптації до нових викликів у сфері безпеки, соціально-економічного розвитку та демографічних змін. [16]

На сьогодні в Україні функціонує багаторівнева та комплексна система державних програм, механізмів і цільових заходів, спрямованих на реалізацію соціальних гарантій для широкого кола осіб, що постраждали внаслідок збройного конфлікту. До таких категорій, відповідно до чинного законодавства, належать ветерани війни, особи з інвалідністю, пов'язаною з бойовими діями, члени сімей загиблих військовослужбовців, внутрішньо переміщені особи, а також окремі групи цивільного населення, що зазнали шкоди від воєнних дій.

Створення та реалізація такої системи є відповіддю держави на нові виклики у сфері безпеки, демографічні зміни та зростаючу потребу в соціальній підтримці тих, хто долучився до оборони країни та тих, хто зазнав непоправних втрат.

Координацію заходів державної соціальної політики в цій сфері здійснюють низка центральних органів виконавчої влади, кожен з яких виконує свою функціональну роль у загальнодержавному механізмі підтримки. Провідну роль у реалізації державної політики щодо ветеранів відіграє Міністерство у справах ветеранів України, яке розробляє стратегічні документи, координує міжвідомчу співпрацю, веде реєстри, взаємодіє з громадськими організаціями та забезпечує контроль за виконанням завдань у сфері соціального захисту ветеранів. Міністерство соціальної політики України відповідає за надання пільг, грошових допомог, соціальних послуг та реалізацію програм соціальної підтримки на національному і регіональному рівнях.

Міністерство охорони здоров'я України забезпечує організацію доступу до медичних послуг, включно зі спеціалізованою та реабілітаційною допомогою. Міністерство освіти і науки України втілює освітні ініціативи, зокрема, щодо навчання дітей загиблих військовослужбовців, перекваліфікації ветеранів та надання освітніх пільг. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України бере участь у програмах забезпечення житлом, створення інфраструктурних умов для комфортного життя ветеранів та членів їхніх сімей. До процесу залучені також інші державні установи, органи місцевого самоврядування, недержавні структури та міжнародні партнери. [16]

Однією з найважливіших ініціатив, втілених Міністерством у справах ветеранів України, є державний сервіс «єВетеран», інтегрований з порталом «Дія». Ця програма націлена на цифровізацію послуг, що надаються ветеранам, включно з оформленням необхідних довідок, реєстрацією статусу учасника бойових дій, подачею заяв на різного роду допомогу [17]. Разом з

тим, на практиці виявляється низький рівень цифрової обізнаності серед частини ветеранів, а також періодичні технічні проблеми при онлайн-поданні документів та заявок [18].

До основних напрямів соціальної підтримки, які реалізуються через державні програми, належать, в першу чергу, грошові виплати. Зокрема, держава гарантує надання одноразової грошової допомоги у разі поранення, інвалідності або загибелі військовослужбовця, що виконував бойові завдання. Такі виплати мають на меті часткове компенсування втрат та створення первинного фінансового ресурсу для забезпечення потреб особи або її родини. Водночас функціонують програми компенсацій за оплату житлово-комунальних послуг, що покликані зменшити фінансове навантаження на бюджет ветеранів, особливо вразливих категорій.

Окреме значення має Державна цільова програма соціального захисту ветеранів на період 2022–2024 років. Ця програма зосереджена на наданні соціальних послуг, медичної допомоги, сприянні працевлаштуванню, поліпшенні житлових умов та реабілітації ветеранів [16].

Проте, аудит, проведений у 2023 році, показав, що реалізація програми стикається з проблемами. Зокрема, було виявлено недостатнє фінансування у регіонах, а також недостатню поінформованість населення про доступні соціальні послуги [19, с. 88].

Надзвичайно важливою складовою державної підтримки є медичне забезпечення. У межах державної політики гарантовано надання медичної допомоги, включаючи стаціонарне лікування, амбулаторне обслуговування, стоматологічну допомогу, а також доступ до реабілітаційних програм. Реабілітаційні заходи охоплюють не лише фізичну, а й психологічну реабілітацію, що особливо актуально у зв'язку з поширенням посттравматичних стресових розладів серед тих, хто брав участь у бойових діях. Налагодження якісної системи психосоціального супроводу є однією з ключових умов забезпечення повноцінного відновлення особистості ветерана.

У системі заходів соціального захисту важливе місце займають програми, спрямовані на забезпечення житлом або надання фінансової компенсації для його придбання. Держава передбачає різні механізми – від розподілу житла з державного фонду до надання цільових грошових коштів або пільгового кредитування. Такі заходи мають на меті створення стабільного життєвого середовища, що є передумовою для успішної інтеграції ветеранів у мирне суспільство. [17]

Особлива увага приділяється професійній адаптації ветеранів до умов цивільного життя. Реалізуються програми перекваліфікації, підвищення кваліфікації, професійної освіти, підтримки самозайнятості та підприємництва серед колишніх військовослужбовців. Також діють програми сприяння працевлаштуванню, зокрема через державні центри зайнятості, інтернет-платформи, спеціальні ініціативи у партнерстві з бізнесом та громадськими об'єднаннями.

Не менш значущими є освітні ініціативи, орієнтовані як на самих ветеранів, так і на членів їхніх родин. Діти загиблих воїнів мають пільги при вступі до закладів вищої освіти, право на безкоштовне навчання, стипендії та інші форми освітньої підтримки. Водночас ветерани також можуть скористатися правом на безкоштовну освіту, навчання за скороченими програмами, участь у курсах розвитку цифрових навичок, мовної підготовки та інше.

Окрему увагу в межах державної політики приділено сприянню соціальній інтеграції ветеранів у громади. Цей напрям охоплює розвиток інституцій соціального супроводу, підтримку ветеранських громадських об'єднань, реалізацію проєктів у сферах культури, спорту, волонтерства, патріотичного виховання. Такий підхід спрямований на створення умов для активної участі ветеранів у суспільному житті, посилення їхнього соціального статусу, а також зміцнення горизонтальних зв'язків і відчуття приналежності до спільноти[18].

Таким чином, сучасна система державної підтримки ветеранів війни та інших категорій, постраждалих внаслідок збройного конфлікту, в Україні характеризується комплексністю, мультисекторальністю та орієнтацією на широкий спектр потреб цільових груп. Проте її ефективне функціонування потребує подальшого вдосконалення, зокрема, через поглиблення міжвідомчої координації, впровадження цифрових сервісів, розширення фінансової спроможності програм, удосконалення нормативно-правового забезпечення та активне залучення громадянського суспільства до формування та реалізації відповідної політики. [18]

У певних областях існують власні регіональні програми підтримки. Скажімо, на Львівщині функціонує ініціатива, яка компенсує оплату оренди житла ветеранам АТО/ООС. Ця програма фінансується коштом місцевого бюджету та відшкодовує частину витрат для тих, хто втратив власне житло або нездатний самотійно себе забезпечити. Разом з тим, відчувається дефіцит житлового фонду та необхідність спрощення процедур оформлення подібної допомоги [20].

Разом з тим, незважаючи на формальну наявність розгалуженої нормативно-правової бази та задекларованої політичної волі, практичне втілення державних програм підтримки ветеранів супроводжується низкою системних викликів та труднощів. Однією з найбільш критичних проблем залишається хронічне недофінансування заходів соціального захисту. Бюджетні обмеження, пов'язані як із загальним навантаженням на економіку країни в умовах війни, так і з неефективним розподілом фінансових ресурсів, призводять до затримок у виплатах, утворення черг на отримання передбачених законом послуг, а в окремих випадках — до повної зупинки виконання окремих програм. Така ситуація негативно впливає на довіру до державних інституцій серед представників ветеранської спільноти, формує відчуття соціальної несправедливості та підриває ефективність національної соціальної політики.

Не менш нагальною проблемою є надмірне бюрократизування процесів доступу до програм соціального захисту. Застарілі адміністративні методи, обтяжливий документообіг, численні вимоги для підтвердження статусу та прав на допомогу, труднощі проходження медико-соціальних експертиз, відсутність єдиних стандартів міжвідомчої співпраці - все це створює значні перепони для отримання підтримки. Найбільше таких перешкод зазнають особи, що мешкають у сільській місцевості, у прифронтових районах або мають обмежені можливості пересування. Відсутність єдиної цифрової платформи, що забезпечувала б прозору, доступну та швидку взаємодію між заявниками та державними установами, посилює структурну неефективність системи та призводить до нерівності у доступі до соціальних послуг. [19]

Окремої уваги заслуговує питання фрагментарності управління системою соціального захисту ветеранів. В реалізації відповідних заходів беруть участь різноманітні державні органи, органи місцевого самоврядування, комунальні та неурядові організації, однак їхня взаємодія часто носить формальний або несистемний характер. Відсутність дієвого механізму міжвідомчої координації, злагодженої комунікації, уніфікованих інформаційних баз даних та прозорих процедур прийняття рішень зумовлює дублювання функцій, втрату інформації, неефективне використання державних ресурсів, а також погіршення якості послуг. В таких умовах значна частина ветеранів не отримує своєчасної або повної підтримки, що ускладнює ефективну реінтеграцію в суспільство.

Не менш критичним є питання залучення інститутів громадянського суспільства до розробки та впровадження державної політики у сфері соціального захисту ветеранів. Незважаючи на активну роботу численних волонтерських організацій, ветеранських об'єднань, благодійних фондів, громадських ініціатив, які надають реальну допомогу ветеранам та членам їх родин, їхній потенціал як партнерів держави використовується недостатньо. Відсутність ефективних правових механізмів співпраці, прозорих процедур

фінансування з боку держави, доступу до офіційної статистики, можливостей спільного планування та оцінки ефективності заходів значно ускладнює розвиток стійких міжсекторальних партнерств. В результаті знижується адаптивність системи соціального захисту до нових викликів, обмежуються можливості для інноваційного реформування інституційної структури та зменшується потенціал сталого розвитку політики підтримки ветеранів. [20]

Сукупно зазначені проблеми вимагають системного, науково обґрунтованого підходу до реформування державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни. Враховуючи довготривалість військового конфлікту, соціальні наслідки бойових дій та прогнозоване подальше збільшення кількості осіб, які потребуватимуть підтримки, конче необхідним є формування цілісної, інтегрованої, орієнтованої на людину моделі надання послуг, що базується на засадах соціальної справедливості, ефективного управління, цифрової трансформації та інклюзивного партнерства між державою та громадянським суспільством.

У контексті глибинної трансформації системи державної підтримки ветеранів війни в Україні особливої важливості набуває потреба в розробці та реалізації комплексу взаємопов'язаних стратегічних і тактичних заходів, спрямованих на подолання виявлених системних проблем, покращення ефективності реалізації соціальної політики, а також забезпечення належного рівня захисту прав та гарантій осіб, які брали участь у бойових діях, отримали поранення або втратили членів родини внаслідок збройної агресії. Одним із ключових напрямків модернізації інституційного підходу до соціального забезпечення ветеранів має стати комплексна цифровізація процедур, процесів і механізмів надання державних послуг.

Особливої уваги заслуговує ідея створення єдиної інтегрованої цифрової платформи під умовною назвою «є-Ветеран», яка має стати основним інструментом для автоматизації ключових процесів у сфері державної підтримки: від подання заяв і документів в електронному вигляді до забезпечення персоналізованого соціального супроводу, електронного

документообігу, моніторингу статусу наданих послуг, а також забезпечення ефективної міжвідомчої співпраці. Такий підхід дозволить не тільки зменшити рівень бюрократизації та покращити доступ громадян до державних сервісів, а й значно підвищити прозорість, підзвітність, оперативність та адресність надання допомоги. Створення такої платформи має ґрунтуватися на принципах кібербезпеки, захисту особистих даних, масштабованості та інтероперабельності з іншими державними реєстрами. [21]

Окремо необхідно наголосити на необхідності перегляду існуючих фінансових підходів до забезпечення функціонування системи підтримки ветеранів. Враховуючи обмеженість державного бюджету в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови країни, доцільним видається створення окремого цільового державного фонду соціального захисту ветеранів або спеціальної бюджетної програми, яка б передбачала чітке цільове фінансування заходів підтримки на основі принципів ефективності, прозорості, підзвітності та об'єктивного моніторингу. Така інституціоналізація джерел фінансування дозволить забезпечити безперервність реалізації програм, уникнути затримок у виплатах, зменшити ризик корупційних зловживань та забезпечити стабільність соціальних гарантій для ветеранів та членів їх родин.

У сфері оцінки результативності державної політики доцільно відійти від суто формальних, кількісно орієнтованих індикаторів (кількість виданих довідок, обсяг наданих послуг, кількість отримувачів допомоги) на користь інтегральних якісних показників, які б відображали реальний соціальний ефект від реалізованих програм. Зокрема, такими індикаторами можуть виступати: рівень задоволеності ветеранів отриманими послугами, динаміка їх соціальної інтеграції, психоемоційної адаптації, ефективності проходження реабілітаційних заходів, показники зайнятості та фінансової стабільності. Впровадження системи оцінювання на основі соціального

впливу сприятиме формуванню людиноцентричної державної політики, орієнтованої на якість життя ветеранів, а не на статистичну звітність.

Не менш важливим компонентом перетворення системи є децентралізація повноважень у сфері соціального захисту. В умовах адміністративно-територіальної реформи, що відбулася в Україні, територіальні громади мають реальні інституційні, кадрові та інформаційні передумови для більш ефективного реагування на індивідуальні потреби ветеранів. Надання органам місцевого самоврядування більшої самостійності у сфері планування, фінансування та реалізації програм підтримки ветеранів, у поєднанні з належним ресурсним забезпеченням та розвитком локального партнерства, дозволить досягти гнучкості в управлінні, прискорити прийняття рішень та забезпечити персоналізоване обслуговування відповідно до контекстуальних умов конкретної громади. [21]

На нормативно-правовому рівні актуальним є розробка та прийняття єдиного системного рамкового закону України «Про підтримку ветеранів війни», який би об'єднав та уніфікував усі існуючі форми соціальної допомоги, встановив механізми ефективної міжвідомчої взаємодії, регламентував участь інститутів громадянського суспільства, передбачив стабільні джерела фінансування та гарантував дотримання міжнародних стандартів у сфері соціального забезпечення учасників бойових дій. Такий закон має стати основою нової моделі соціальної політики, яка поєднує правову визначеність, системність, функціональну ефективність та соціальну справедливість.

В рамках інституційного зміцнення державної спроможності особливого значення набуває розвиток Міністерства у справах ветеранів України як профільного органу виконавчої влади. Основними напрямками повинні стати вдосконалення організаційної структури, реформування кадрової політики, впровадження сучасних підходів до управління персоналом, систематичне підвищення кваліфікації працівників, особливо

тих, хто безпосередньо взаємодіє з ветеранами. Водночас важливою складовою ефективного управління має стати залучення до процесу прийняття управлінських рішень представників ветеранської спільноти - через створення консультативних органів, участь у стратегічному плануванні, експертну оцінку політик, а також механізми зворотного зв'язку. [20]

Узагальнюючи вищевикладене, слід підкреслити, що реформування системи соціального захисту ветеранів в Україні є не лише суспільно необхідним, а й стратегічно важливим напрямом державної політики в контексті післявоєнної відбудови. Впровадження людиноцентричного, інтегрованого, прозорого та технологічно орієнтованого підходу, що ґрунтується на міжвідомчій координації, міжсекторальному партнерстві, децентралізації повноважень і нормативно-правовій чіткості, має стати основою для побудови ефективної, інклюзивної та стійкої системи підтримки ветеранів війни та членів їхніх родин. Така система має бути не тільки реактивною, але й здатною до проактивного впливу на добробут громадян, зміцнення соціального капіталу та підвищення рівня національної єдності.

Висновки розділу 3.

Третій розділ провів всебічний аналіз нинішніх державних програм, спрямованих на підтримку ветеранів війни та їхніх сімей, зокрема українських програм ветеранів, Міністерства соціальної політики, Національних служб зайнятості та місцевих ініціатив. Незважаючи на існування цілого ряду ефективних заходів, включаючи психологічну реабілітацію, професійну перепідготовку, фінансову підтримку та житлову підтримку, фактичне впровадження програми було визнано непослідовним та залежним від проживання, рівня фінансування та організаційних можливостей влади.

Основними питаннями є формальні підходи до впровадження програми, відсутність систем зворотного зв'язку з бенефіціарами, дублювання функцій у різних відділах та низька прозорість механізмів розподілу ресурсів. Немає інтегрованої інформаційної системи, яка дозволяє підтримувати в режимі реального часу.

Як результат, можна стверджувати, що для створення чітких стандартів програми необхідна одна міжвідомча координаційна платформа для забезпечення належного фінансування та підвищення ефективності соціальної підтримки українських ветеранів та підвищення ролі громадськості у виконанні державних обов'язків для створення міжлегких координаційних платформ.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного комплексного дослідження державних програм соціальної підтримки ветеранів та їх родин ми дійшли до наступних висновків:

1. Національна нормативно-правова база охоплює значний масив актів різної юридичної сили, які регулюють окремі аспекти соціальної політики щодо ветеранів, серед них фундаментальні закони, які регулюють державну політику в цій сфері (закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про соціальні послуги», «Про основи соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні» тощо), підзаконні нормативні акти, які деталізують та регламентують порядок реалізації передбачених пільг і послуг (постанови Кабінету Міністрів України, накази галузевих міністерств, державні цільові програми, методичні рекомендації та розпорядчі документи виконавчих органів тощо).

Аналіз змісту зазначених нормативно-правових актів засвідчив, що правове поле регулювання охоплює всі ключові компоненти сучасної державної соціальної політики, створюючи основу для формування комплексного, багаторівневого механізму соціального захисту ветеранів, зокрема: ідентифікацію категорій осіб, що мають право на отримання допомоги; визначення гарантованих обсягів пільг та соціальних виплат; регламентацію процедур надання послуг; визначення повноважень суб'єктів відповідальності на різних рівнях державного управління; принципи міжвідомчої взаємодії; правові засади моніторингу та оцінювання ефективності надання допомоги.

Водночас результати дослідження показали наявність низки критичних проблем, які суттєво ускладнюють реалізацію законодавчих норм на практиці: фрагментарність та відсутність єдиного інтегрованого підходу до

регулювання усієї сукупності правових відносин у сфері підтримки ветеранів; дублювання та суперечливість окремих положень законодавчих і підзаконних актів, що призводить до управлінської плутанини та породжує неоднозначність у тлумаченні норм; колізії між повноваженнями різних державних інституцій, що призводить до дублювання функцій; декларативність окремих норм чинного законодавства мають декларативний характер. То цього треба додати надмірну бюрократизацію процедур, складність регламентів, відсутність уніфікованих форм подання інформації та несумісність баз даних між відомствами суттєво зменшують рівень доступності послуг, низький рівень цифровізації, хронічне недофінансування.

2. Серед пріоритетних соціальних потреб ветеранів було визначено по-перше, потреби, пов'язані з доступом до якісного медичного обслуговування, своєчасного та комплексного надання реабілітаційних послуг, зокрема психотерапевтичної допомоги, у зв'язку з високим рівнем поширення посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед учасників бойових дій; по-друге, потреби, пов'язані із забезпеченням житлом, адже значна частина ветеранів та членів їхніх родин втратила власне житло внаслідок бойових дій або проживає в умовах, що не відповідають критеріям безпеки та гідного життя; по-третє, високий запит на правову підтримку – як щодо реалізації пільг і компенсацій, так і в питаннях спадкового, житлового, трудового, пенсійного та сімейного права; по-четверте, створення умов для професійної самореалізації: доступ до програм перекваліфікації, підтримки працевлаштування, розвитку підприємницької ініціативи, участі у державних і донорських грантових програмах, спрямованих на підтримку малого бізнесу серед ветеранів.

Окремого висвітлення потребують соціальні запити родин загиблих військовослужбовців, які представляють одну з найбільш вразливих категорій населення. Ці родини зазнають комплексного впливу низки негативних факторів, серед яких: глибока емоційна травма, втрата сенсів,

економічна нестабільність, соціальна ізоляція, правова невизначеність. Для забезпечення їхнього гідного життя необхідно впроваджувати цілісну систему підтримки, яка включає: психологічну допомогу, консультативно-правовий супровід, надання довготривалої матеріальної допомоги, житлові гарантії, а також створення програм підтримки для дітей загиблих, зокрема стипендіальних ініціатив, пільг на навчання, забезпечення доступу до якісної освіти та медичних послуг. Ефективним інструментом соціальної реінтеграції родин загиблих є розвиток мережі спільнот взаємопідтримки, які функціонують як неформальні структури соціального капіталу, сприяючи подоланню ізоляції, відновленню соціальних зв'язків, пошуку нових життєвих орієнтирів.

3. Аналіз міжнародного досвіду таких країн як Сполучені Штати, Канада, Велика Британія, Ізраїль, Швеція, Норвегія продемонстрував, що успіх державної політики у цій сфері залежить від системності, комплексності та спрямованості на потреби кожної окремої людини. Серед ефективних елементів зарубіжних моделей виділяється створення єдиного координаційного органу, що відповідає як за стратегічне планування, так і за оперативне управління програмами соціального захисту ветеранів. Ключовим фактором успіху є застосування адресного підходу, що ґрунтується на індивідуальній оцінці потреб ветерана та розробці персоналізованого плану підтримки. У розвинених країнах активно використовуються цифрові інструменти управління послугами, зокрема електронні кабінети ветеранів, інтегровані платформи для подання заяв, мобільні додатки для відстеження статусу запитів, що значно полегшує та прискорює взаємодію з державними структурами. Більшість моделей передбачають участь самих ветеранів у розробці та оцінці програм: діють дорадчі органи, проводяться громадські обговорення, організовується зворотний зв'язок через онлайн-опитування, що сприяє підвищенню легітимності політик та їх соціальній прийнятності. Крім цього, до підтримки ветеранів активно залучаються неурядові організації, волонтерські

ініціативи та благодійні фонди, що дозволяє підвищити гнучкість надання допомоги, забезпечити швидке реагування на потреби та створити нові канали соціальної взаємодії. Функціонують спеціалізовані цільові фонди підтримки ветеранів, що фінансуються як з державного бюджету, так і з приватних пожертв, що забезпечує фінансову стабільність програм, незалежність від політичних змін та довгострокове планування.

4. Незважаючи на офіційну наявність в Україні широкого спектру програм соціального захисту ветеранів, які охоплюють різні напрямки – медичне забезпечення, психологічну підтримку, професійну реінтеграцію, надання пільг, забезпечення житлом, юридичну допомогу, освітні можливості та інші – більшість із них стикається з низкою системних проблем. Ці проблеми значно знижують ефективність реалізації державної політики та призводять до нерівного доступу до послуг серед різних категорій ветеранів.

До найпоширеніших проблем, виявлених у процесі дослідження, відноситься, насамперед, низький рівень обізнаності ветеранів про наявні програми та механізми отримання відповідних пільг та послуг, особливо це стосується ветеранів з віддалених громад (сільські райони, прифронтові зони тощо) та тих, хто має обмежену мобільність. Це зумовлено як географічними факторами, так і недостатнім розвитком інфраструктури, слабкою інституційною спроможністю органів місцевого самоврядування, дефіцитом кваліфікованих фахівців. Соціальні працівники, психологи, юристи, фахівці з реабілітації часто не мають необхідної підготовки, досвіду роботи з особами, які брали участь у бойових діях, що ускладнює ефективну комунікацію та надання якісних послуг.

Крім того, окремої уваги потребує складність процедур підтвердження права на пільги, що часто супроводжується надмірною кількістю документів, дублюванням запитів від різних державних органів, бюрократичними перешкодами та відсутністю єдиного цифрового простору для обміну інформацією.

Важливою проблемою, яка потребує системного вирішення, є також відсутність ефективного механізму незалежного та об'єктивного моніторингу результативності реалізованих державних програм. Наявна система оцінювання базується переважно на кількісних показниках, що не дає змоги отримати повну картину якості, доступності та фактичної користі послуг для цільових груп. Відсутність регулярного зворотного зв'язку від ветеранів, а також практик публічного аудиту чи залучення громадських організацій до моніторингу призводить до зниження прозорості процесів та обмежує можливості для оперативного коригування політики.

5. Результати дослідження вказують на те, що поточна система соціального захисту ветеранів в Україні проходить через структурні зміни та вимагає значного оновлення та реформування на всіх рівнях.

Для вдосконалення законодавчої бази конче необхідно створити уніфікований рамковий закон, котрий приведе до спільного знаменника усі категорії ветеранів, чітко окреслить гарантії, встановить джерела фінансування та способи реалізації прав. Наріжним каменем має бути прозорість усіх процесів та залучення громадських організацій. Вирішальним кроком є впровадження цифрової платформи «є-Ветеран», що значно полегшить доступ до необхідних послуг, зменшить кількість бюрократичних перепон та суттєво підвищить загальну ефективність. Фінансування варто організовувати через цільові програми або спеціальні фонди. Посилення ролі місцевих громад сприятиме адаптації підтримки відповідно до специфічних місцевих потреб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р. № 3551-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 45. Ст. 425.
2. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 р. № 875-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 21. Ст. 252.
3. Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 20. Ст. 73.
4. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 6 жовтня 2005 р. № 2961-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52. Ст. 565.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 р. № 719 «Про затвердження Порядку використання коштів для забезпечення житлом ветеранів». Офіційний вісник України. 2016. № 85.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 413 «Про порядок надання статусу учасника бойових дій». Офіційний вісник України. 2014. № 70.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2012 р. № 476 «Про затвердження програми соціальної адаптації військовослужбовців». Офіційний вісник України. 2012. № 37.
8. Наказ МОЗ України від 19 березня 2015 р. № 134 «Про надання медичної допомоги учасникам АТО». Офіційний вісник України. 2015. № 30.

9. Наказ МОН України від 11 червня 2015 р. № 641 «Про порядок організації професійної підготовки учасників АТО». Офіційний вісник України. 2015. № 55.
10. Брус С., Бухта Я., Шматко І. Системи соціальної підтримки ветеранів: Хорватія, Ізраїль, Велика Британія, Сербія та Данія. Київ, 2023. 104 с.
11. Гордієнко Є. Зарубіжний досвід соціального захисту ветеранів війни. Публічне управління та регіональний розвиток. 2022. № 3. С. 211–214.
12. Діденко Л. Міжнародний досвід забезпечення державою соціального захисту ветеранів. Публічне адміністрування. 2018. № 1. С. 1–9.
13. Шевченко Р. Інноваційні підходи до організації соціального захисту ветеранів. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 3. С. 184–188.
14. Султангалієв Д., Галян Л. Системи соціальної підтримки ветеранів: аналітична записка. Київ, 2023. 104 с.
15. Макаренко О. Досвід США та Великобританії у сфері захисту ветеранів. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2023. № 1. С. 45–52.
16. Семенова І. Реінтеграція ветеранів у цивільне життя: міжнародний досвід. Економіка та суспільство. 2024. № 5. С. 1–9.
17. Програма розвитку ООН (UNDP). Потреби ветеранів в Україні: оцінка ситуації. Київ, 2021.
18. OECD. Policies for Veterans' Reintegration. Paris: OECD Publishing, 2023. 48 p.
19. International Labour Organization. Employment opportunities for veterans. Geneva: ILO, 2022.
20. WHO. Mental health care for veterans: global perspectives. Geneva, 2022.
21. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).

- 22.Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
- 23.Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
- 24.Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
- 25.Київська міська державна адміністрація. URL: <https://kyivcity.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
- 26.Львівська обласна державна адміністрація. URL: <https://loda.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
- 27.Черкаська обласна військова адміністрація. URL: <https://ck-oda.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
- 28.Центр стратегічних комунікацій. URL: <https://spravdi.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
- 29.Центр громадянських свобод. URL: <https://ccl.org.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
- 30.Український інститут майбутнього. URL: <https://uifuture.org> (дата звернення: 10.04.2025).
- 31.Amnesty International. Ukraine: Veterans' rights. URL: <https://www.amnesty.org> (дата звернення: 10.04.2025).
- 32.Human Rights Watch. War Veterans and Human Rights. URL: <https://www.hrw.org> (дата звернення: 10.04.2025).
- 33.USAID Ukraine. Програма підтримки ветеранів. URL: <https://www.usaid.gov/ukraine> (дата звернення: 10.04.2025).
- 34.NATO Support and Procurement Agency. URL: <https://www.nspa.nato.int> (дата звернення: 10.04.2025).

35. Veterans Affairs Canada. URL: <https://www.veterans.gc.ca/eng> (дата звернення: 10.04.2025).
36. UK Ministry of Defence. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/ministry-of-defence> (дата звернення: 10.04.2025).
37. Israel Ministry of Defense and Veterans. URL: <https://www.mod.gov.il/English/Veterans> (дата звернення: 10.04.2025).
38. Australian Department of Veterans' Affairs. URL: <https://www.dva.gov.au> (дата звернення: 10.04.2025).
39. International Labour Organization. URL: <https://www.ilo.org> (дата звернення: 10.04.2025).
40. Українська школа урядування. URL: <https://usg.org.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
41. Інститут демографії ім. М. В. Птухи. Соціальний портрет ветеранів. Київ, 2023.
42. Фонд соціального страхування України. URL: <https://www.fssu.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
43. Державна служба зайнятості України. URL: <https://www.dcz.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).
44. Бюлетень Верховної Ради України. 2024. № 12. С. 5–14.
45. Академія державного управління при Президентіві України. Київ, 2022. 156 с.
46. Національна академія правових наук України. Харків: Право, 2023. 144 с.
47. НДІ соціальної політики України. Київ, 2023. 98 с.
48. Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння. URL: <https://defence-ua.com> (дата звернення: 10.04.2025).

- 49.Ukraine Crisis Media Center. Аналітика з питань ветеранів. URL:
<https://uacrisis.org> (дата звернення: 10.04.2025).
- 50.Офіс Президента України. Пріоритети підтримки захисників. URL:
<https://www.president.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2025).